

Latvijas saistību tiesības: Mācības no Kopējā modeļa (DCFR)

Atslēgvārdi: *Kopējais projekts, svarīga maldība, parādnieka nokavējums, būtisks līgumisks pārkāpums, tiesības uz zaudējumu atlīdzināšanu maldības, viltus un spaidu gadījumā*

1. Latvijas Republikas Civillikums (turpmāk: "CL") satur virkni neskaidru normu un likuma robu. Tādēļ nav pārsteigums, ka zinātnieki bieži izmanto citus avotus, lai veicinātu civiltiesību progresīvu attīstību. Daži autori plaši izmanto citās Eiropas valstīs attīstītās atziņas. Citi autori liek uzsvāru uz modernām "soft law" privāttiesību kodifikācijām un starptautiskām konvencijām. Par labu piemēru var kalpot tiesību doktrīnā piedāvātā ideja izmantot ANO Konvenciju par starptautiskajiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem, lai attīstītu nepārvaramās varas jēdzienu Latvijas civiltiesībās.

2. No "soft law" avotiem šobrīd par svarīgāko Eiropā var atzīt tā saucamo "Kopējo modeli" (turpmāk: "DCFR"). Šis dokuments iemieso modernākās civiltiesību atziņas Eiropā un jau ir izmantots arī Latvijas tiesību doktrīnā. Šajā referātā autors vēlētos norādīt uz trim DCFR ietvertiem normatīviem risinājumiem, kas būtu pārņemami arī Latvijas civiltiesību doktrīnā.

3. Latvijas tiesību zinātnē tiek uzsvērta *pacta sunt servanda* principa nozīme. Taču CL paredz arī būtisku izņēmumu no šī principa. CL 1663.pantā ir noteikts, ka "[j]a kreditors parādnieka nokavējuma dēļ vairs nav ieinteresēts līguma izpildīšanā, tad viņš var prasīt tā atcelšanu." Šī norma ir viena no centrālajām līgumtiesību normām, jo ļauj kreditoram panākt vienpusēju līguma atcelšanu. Vienlaikus CL nedod norādes par to, kādos gadījumos var uzskatīt, ka kreditoram ir zudusi ieinteresētība izpildījumā. Šis apstāklis būtiski apgrūtina CL 1663.panta piemērošanu.

4. Šo situāciju var risināt, interpretējot CL 1663.pantu DCFR III. – 3:502.panta gaismā. Saskaņā ar III. – 3:502(1).pantu "Kreditors var izbeigt līgumu, ja parādnieka līgumiskais pārkāpums ir būtisks". Šā panta otrās daļas a.punktā tiek skaidrots, ka "līguma pārkāpums ir būtisks, ja tā rezultātā kreditors lielā mērā zaudē to, ar ko viņš varēja rēķināties saskaņā ar līgumu [...], izņemot gadījumus, kad līguma noslēgšanas brīdī parādnieks neparedzēja un nevarēja saprātīgi paredzēt tādu iznākumu."

5. Autora ieskatā šie kritēriji būtu piemērojami arī piepildot ar saturu CL 1663.pantu. Proti, par galveno kritēriju būtu jākalpo tam, vai nokavējuma rezultātā kreditors ir lielā mērā zaudējis to, ar ko viņš varēja rēķināties, slēdzot līgumu. Tieši šajos gadījumos kreditors varētu prasīt līguma atcelšanu. Turklāt, tālākveidojot CL 1663.pantu, būtu jāpārņem arī otrs kritērijs: kreditors nevar prasīt līguma atcelšanu, ja parādnieks saprātīgi nevarēja paredzēt, ka nokavējuma rezultātā kreditors zaudēs ieinteresētību izpildījumā. Šāds risinājums līdzsvarotu abu līguma pušu intereses un ekspektācijas.

6. DCFR var būt noderīgs aizpildot vēl kādu robu. Saskaņā ar CL 1444. un 1445.pantiem līgums ir spēkā neesošs, ja tā noslēgšanu ir ietekmējusi atvainojama un svarīga maldība. CL turpmākie panti ir veidoti kā "maldību katalogs". Tiesību literatūrā ir izteikts viedoklis, ka šim katalogam ir izsmeļoša daba. Proti, par svarīgu maldību var uzskatīt tikai tādu, kas ir uzskaitīta šajā katalogā.

7. Autora skatījumā šāda "izsmeļoša kataloga" pieeja nav atbalstāma un DCFR var kalpot par piemēro pretējai pieejai. Tā, DCFR II. – 7:201.pantā tiek minētas tikai abstraktas maldības pazīmes. Galvenā no šīm pazīmēm ir tāda, ka maldījies līguma puse šo līgumu nebūtu slēgusi, vai arī būtu to darījusi ar būtiski citādiem noteikumiem, ja maldības nebūtu. Šādas pieejas pareizību var ilustrēt ar sekojošu piemēru. Pieņemsim, ka kāds operas dziedātājs ir parakstījis līgumu par uzstāšanos kāda ārvalstu operas nama uzvedumā. Līgumu parakstot, puses nezināja, ka operas namā ir izcēlies postošs ugunsgrēks un nekādi uzvedumi tajā nebūs iespējami vēl vairākus gadus. Pēc visām pazīmēm šāds līgums ir noslēgts svarīgas maldības ietekmē: līgumu slēdzot, tā puses uzskatīja, ka to varēs izpildīt, taču tās nezināja, ka jau pastāv kāds apstāklis, kas to liegs izdarīt. Ja līguma puses būtu zinājušas, ka operas nams ir liesmās, tad, protams, tās nebūtu to noslēgušas. Šī iemesla dēļ šāds līgums nebūs spēkā.

8. Taču maldība šajā piemērā neatbilst nevienam no CL uzskaitītajiem gadījumiem. Ja CL būtu "izsmeļošs katalogs", tad šā līguma puses nevarētu atsaukties uz svarīgu maldību. Šāds risinājums ir nepareizs, jo, piemēram, CL 1454.p. ir noteikts, ka darījums nav spēkā, ja viņa priekšmets vai tā lielākā daļa vairs nepastāv. Kādēļ pirkuma līgums nebūs spēkā, ja tā noslēgšanas brīdī, pusēm nezinot, tas bija kļuvis neizpildāms, bet uzņēmuma līgums paliktu spēkā līdzīgā situācijā? Atbilde ir vienkārša: CL uzskaitījumam ir vēsturisks raksturs. CL "maldību katalogs" ir pamatā konstruēts ap pirkuma līgumu, kas bieži tika izmantots par "parauglīgumu" romiešu tiesībās. Līdz ar to "maldību katalogs" ir kazuistisks maldības gadījumu uzskaitījums, kas vienīgi ilustrē maldības vispārīgās pazīmes. Tādēļ šādam "katalogam" nevar būt izsmeļošs raksturs.

9. Pēdējais piedāvātais risinājums attiecas uz tiesiskajām sekām, kas izriet no maldības, viltus un spaidiem. Ir skaidrs, ka principā persona, kas ir cietusi no gribas trūkuma, var prasīt līguma atzīšanu par spēkā neesošu un zaudējumu atlīdzināšanu. Tomēr autora atmiņā vēl ir svaiga tēze, kas dzirdēta studiju gados: ja pastāv priekšnosacījumi prasīt līguma atzīšanu par spēkā neesošu, tad nebūtu iespējams prasīt tikai zaudējumu atlīdzību, atstājot līgumu spēkā.

10. Šāda secinājuma kļūdaino dabu ilustrē DCFR II. – 7:214.pants. Šajā normā ir nostiprināts sekojošs princips: persona, kas cietusi no gribas trūkuma var prasīt zaudējumu atlīdzināšanu kopā vai atsevišķi no prasības par līguma izbeigšanu. Tomēr, ja netiek prasīts līgumu izbeigt, tad zaudējumu apmērs ir ierobežots: prasīt var tikai tos papildus zaudējumus, kas ir radušies sakarā ar gribas trūkumu, līgumam esot izpildītam. Šāds princips šķiet pilnīgi saprātīgs un būtu pārņemams arī Latvijas civiltiesību doktrīnā, jo tas ļauj "upurim" izvēlēties sev izdevīgāko aizsardzības līdzekli, vienlaikus neļaujot tam iedzīvoties uz otra līgumslēdzēja rēķina.